

De alledaagse poëzie

interview met een bevlogen beeldenmaker

door Max Bruinsma

Interview with an inspired image-maker

/ Who the hell is Marten Jongema? This

graphic designer's name may not be on

the tip of everybody's tongue, but he

has created a couple of posters that

enjoy a sort of iconic status in rather

wide circles. His sultry, melancholic

posters for the Boulevard of Broken

Dreams decorate many a teenager's

bedroom. The picturesque posters

which he made for the Carrousel

Theatre Company from 1988 to 1992,

poetic interpretations for a troupe with

a mind of its own, are also desirable

collector's objects. Max Bruinsma

speaks with a self-effacing designer and

inspired image-maker.

Who the hell is Marten Jongema?

De naam van deze grafisch ontwerper

mag dan niet op ieders lippen liggen, hij

heeft wel een paar affiches gemaakt die

in brede kring een soort ikoonstatus

genieten. Zijn broeierig melancholieke

affiches voor de Boulevard of Broken

Dreams sieren menig post-adolescen-

tenkamer. Gewilde verzamelobjecten

zijn ook de schilderachtige affiches die

hij van 1988 tot 1992 maakte voor

Theatergroep Carrousel, poëtische

interpretaties voor een eigenzinnig

ensemble. Max Bruinsma sprak met een

bescheiden ontwerper en een bevlogen

beeldenmaker.

→ *Bruinsma: Ben je een schilder die affiches maakt, of een affichemaker die schildert?*

Jongema: Dat is eigenlijk een beetje een impertinente vraag, of je kunstenaar bent of vormgever! Ik ben een ontwerper met een grote voorkeur voor het medium affiche. Ik houd van de letterlijkheid, die je bij uitstek in de grafische vormgeving kunt inzetten. Schilderen en tekenen gebruik ik als techniek. Die interesse in de wijze waarop je iets afbeeldt, maakt deel uit van de inhoud van m'n werk.

Dat schilderen is eigenlijk ontstaan doordat ik me - begin jaren tachtig - wel eens ergerde aan de manier waarop de fotografie werd gebruikt, met name in de grafische vormgeving...

Bruinsma: Het idee was ook vaak dat het moest; op een affiche hoorde een foto...

Jongema: Dat ook, maar vooral in de theateraffiches werd de fotografie vaak heel symbolisch ingezet. Dan krijg je het idee dat je in de eerste de beste watertoren een fallussymbool moet zien. Daar raakte ik wat op uitgekeken. Ik was geïnteresseerd in de afbeelding pur-sang. Dat was een reden om

Postzegel l'Europe en Espace, 1991 /
l'Europe and Espaces postage stamp, 1991

Marten Jongema met affiche Roberto
Zucco, 1991 / Marten Jongema with poster
Roberto Zucco, 1991

foto door / Photo by Allart Blaauwboer

van Marten Jongema

eens uit te zoeken hoe ik bijvoorbeeld het schilderen kon toepassen. Ook om de betekenis van het beeld te abstraheren.

Bruinsma: Wat met fotografie niet lukt... Je kunt een foto van een watertoren als fallus interpreteren, maar het blijft een foto van een watertoren...

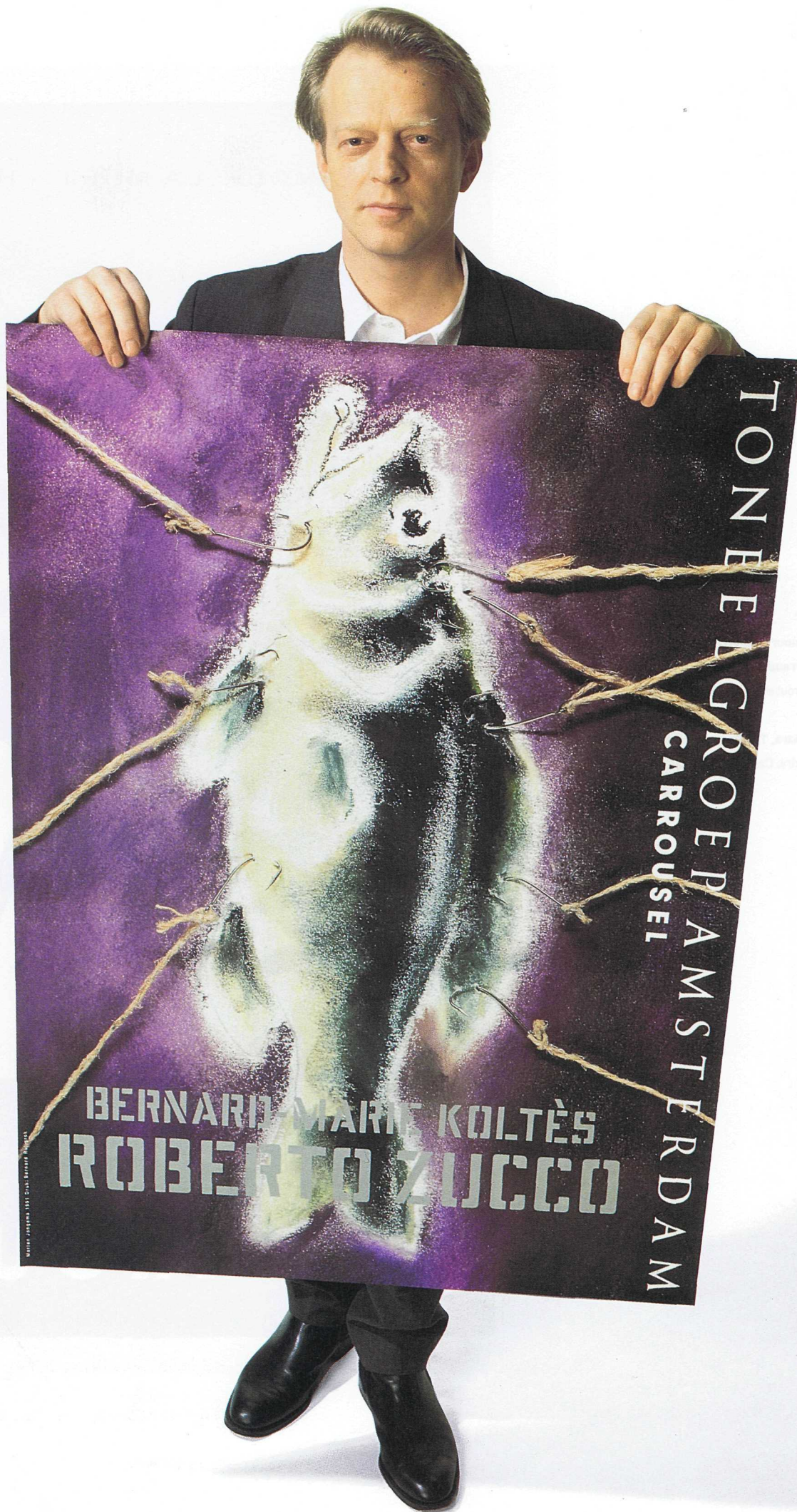
Jongema: Het is een kwestie van kijken. Voor mij zou het dan ook een watertoren moeten zijn, en niet meer. Die symboolbezwaarde manier van kijken stond me tegen. Als ik een fallussymbool wil, teken ik er liever één, ik maak het liever expliciet... Voor mij was het veel plezieriger en interessanter om uit te gaan van alledaagse dingen, bloemen, dieren, in relatie tot een titel van een toneelstuk. Dan ontstaan vaak vanzelf betekenissen, zonder dat je die er zo dik bovenop hoeft te leggen. Ik ben geïnteresseerd in alledaagse beelden, omdat die veel vanzelfsprekender zijn, omdat die een eigen taal kunnen opleveren die niet meteen wordt vertroebeld door schijnbare bijbetekenissen. Die herkenbaar is...

Bruinsma: Mja, de context waarin je die alledaagsheid plaatst, maakt de herkenbaarheid voor een deel weer ongedaan. Er treedt vervreemding op, wanneer je op een affiche voor toneelgroep Carrousel een zwaan afbeeldt. Je vraagt je als kijker af wat die zwaan met de inhoud van het stuk heeft te maken. Zo maak je van zo'n dagelijks beest toch een soort van raadsel.

Jongema: Nou, het is niet per se m'n bedoeling om raadsels op te geven. Maar als je stelt dat ik enigszins ontregeld wil werken, dat zeker. Verder doe ik niets anders dan een bestaand beeld, dat iedereen kent, op een affiche zetten...

Bruinsma: Dat is te simpel, je doet het niet zomaar!

Jongema: Nee, natuurlijk niet. Maar mijn belangrijkste bezigheid behelst het formele aspect: hoe zet ik het op het affiche, hoe groot, welk kleurgebruik, in welke techniek, welke lijnvoering - contour, sjabloon, krijt... Nu is de keuze van zo'n beeld ook weer niet helemaal zonder bedoelingen, omdat de zwaan natuurlijk ook een romantische betekenis heeft. Het stuk heet l'Amour La Mort... Maar het is absoluut nooit mijn bedoeling om met opzet te mystificeren, daar heb ik echt een broertje dood aan! Alles staat of valt met de context. Met een andere titel erboven, betekent zo'n zwaan weer iets heel anders! Je moet daar niet te moeilijk over doen, maar het gaat →

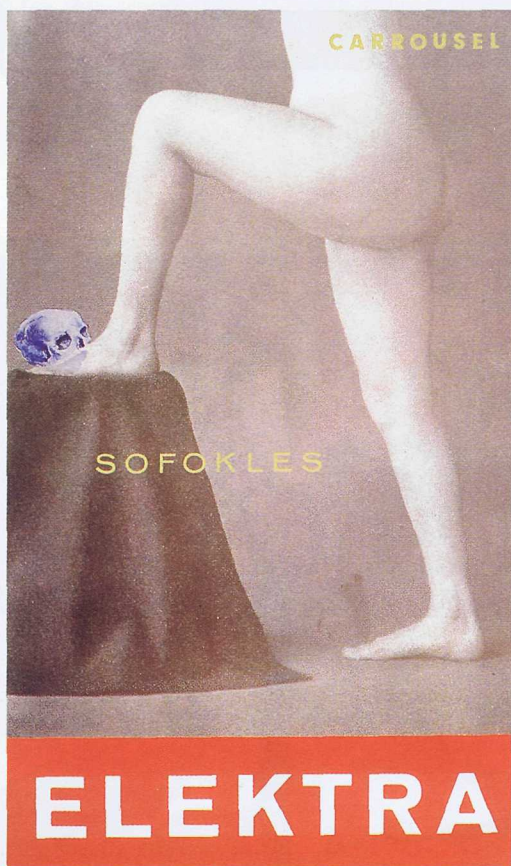

Marten Jongema 'Nu moet me van het hart dat ik het cliché
niet schuw...' / 'I've got to say, I'm not afraid of clichés.'

**l'Amour La Mort, Theatergroep
Carrousel, 1988** / l'Amour La Mort,
Carrousel Theatre Company, 1998

Elektra, Theatergroep Carrousel, 1992 /
Elektra, Carrousel Theatre Comany, 1992

natuurlijk ook om het verschil tussen de dingen die je ziet en de dingen die je weet. Neem een muur met twee deuren, naast elkaar. In eerste instantie zijn dat gewoon deuren. Op het moment dat je op de ene een 'H' en op de andere een 'D' zet, is het een WC. Door die simpele toevoeging, krijg je een heel andere indruk. Dat soort dingen probeer ik toe te passen in mijn vormgeving. Ik probeer van mijn interpretatie, of mijn kennis van het stuk een helder en interessant beeld te maken.

Bruinsma: Je doet in deze affiches weinig moeite om een algemeen idee over het stuk duidelijk leesbaar neer te zetten.

Jongema: Nee. Ik wil een helder beeld maken, niet een beeld dat oververzadigd is met informatie om de inhoud van een toneelstuk tot uitdrukking te brengen. Het gaat me om de gelukkige combinatie tussen de technische kant, het formele aspect, de uitvoering en de keuze van het beeld. Dat speelt ook in het affiche van Roberto Zucco. Op welke manier kan ik fotografie als een zeer realistisch verbeeldingsmedium toepassen? Ik doe hier niets anders dan haken in een tekening slaan, en dat beeld fotograferen. Formeel gesproken, en daar gaat het voortdurend over, is het niets anders dan 'haken in een stuk papier'!

Bruinsma: Het is ook een heel agressief gebaar!

Jongema: Er ontstaat een onprettig gevoel, dat is natuurlijk ook de bedoeling. De vis staat niet voor niets rechtop, het beeld heeft iets van een kruisbeeld, een martelaarsbeeld. Dat is een inhoudelijke link met het stuk: de hoofdpersoon, Roberto Zucco, heeft een moord begaan en komt steeds meer in de verdrukking door de jacht die politie en pers op hem maken.

Bruinsma: Voel je je in de traditie staan van kunstenaars/ontwerpers uit het begin van deze eeuw, zoals Jan Sluyters met zijn geschilderde affiches?

Jongema: Ja. Zeker met betrekking tot z'n affiches, maar ook in de traditie van een schilder als Bonnard, de manier waarop hij schildert en de intimiteit van zijn onderwerpen. Maar in hoeverre ik in een traditie sta... Ik zie mezelf meer als een postbode, die berichten van anderen rondbrengt, en er ook een kaartje van zichzelf tussen stopt.

Bruinsma: Een postbode die de neiging heeft zich als dichter te gedragen...

Jongema: Op zichzelf ben ik met een dergelijke beschrijving zeer vereerd, maar ik kan daar verder weinig over zeggen... Soms maak ik iets dat vrij letterlijk is, zoals in de affiches voor de Boulevard of Broken Dreams. Daar kun je zeggen dat ik heb geprobeerd een beeld te maken dat 'verlangen' uitdrukt. De titel is dermate duidelijk, dat daar vrij weinig misverstanden over

kunnen ontstaan. De andere keer ontstaat er iets wat jij dichterlijk noemt, zoals in l'Amour La Mort. De combinatie van de zwaan - die overigens van een luciferdoosje afkomstig is - met het zinkende schip, heeft iets donker-romantisch. Die twee dingen breng ik bij elkaar als tekening, veel meer zit er niet achter. Al zal ik de laatste zijn om te ontkennen dat ik een wat romantische inslag heb...

Bruinsma: Je hebt bij Carrousel een ongelooflijke vrijheid gehad om je eigen beelden te maken. Dat moet ook betekenen dat men zich herkend heeft in jouw beelden. Zijn je affiches het beeld van Carrousel?

Jongema: Het werkt naar beide kanten. In de keuze voor de ontwerper wordt een uitspraak gedaan over de aard van de voorstellingen. Ik denk zeker dat die twee kanten elkaar stimuleren. De voorwaarde daarvoor is dat je wordt gevraagd op persoonlijke titel, op het handschrift.

Bruinsma: In je affiches hanteer je een heel persoonlijke, vrij interpreterende benadering en de kijker ervan zou dat kunnen opvatten als een indicatie van het soort theater dat hij te zien krijgt: een even persoonlijke, vrij interpreterende benadering.

Jongema: Je kunt daar twee dingen over zeggen: de affiches leveren een bijdrage aan de herkenbaarheid van het gezelschap en tegelijkertijd roepen ze bij mensen die ze zien een soort herkenning op, omdat ze dat wat jij dan het poëtische noemt aantrekkelijk vinden. In die zin is het ondersteunend. Maar het moet wel duidelijk zijn dat ik geen voorstellingen maak; ik maak beelden.

Bruinsma: Toch ben je er wel bij betrokken geweest - je hebt ook decors gemaakt...

Jongema: En onlangs heb ik de art-direction gedaan voor een film van K. Schippers en Kees Hin: Het Schaduwrijk. Die film moest vooral niet vormgegeven zijn, dat sprak me er wel in aan. Maar ik zal het niet snel meer doen, omdat het erg veel energie kost, waarvan dan ook nog eenderde op de montagetafel sneuvelt... dat vind ik dan teveel. Ik merk toch meer en meer dat de kortstondigheid van dat medium me moeite kost. Je houdt er een herinnering aan over, maar er is niets meer dat je aan de wand kunt hangen. Dat heb je bij decors ook: na de voorstelling is het weg! Dat bevalt me niet zo. Ik maak liever een tekening, die je af en toe weer 'ns te voorschijn kunt halen...

Bruinsma: Is die kortstondigheid niet ook een aspect van affiches? Ze hangen een aantal weken op straat en regenen dan weg, of worden over geplakt...

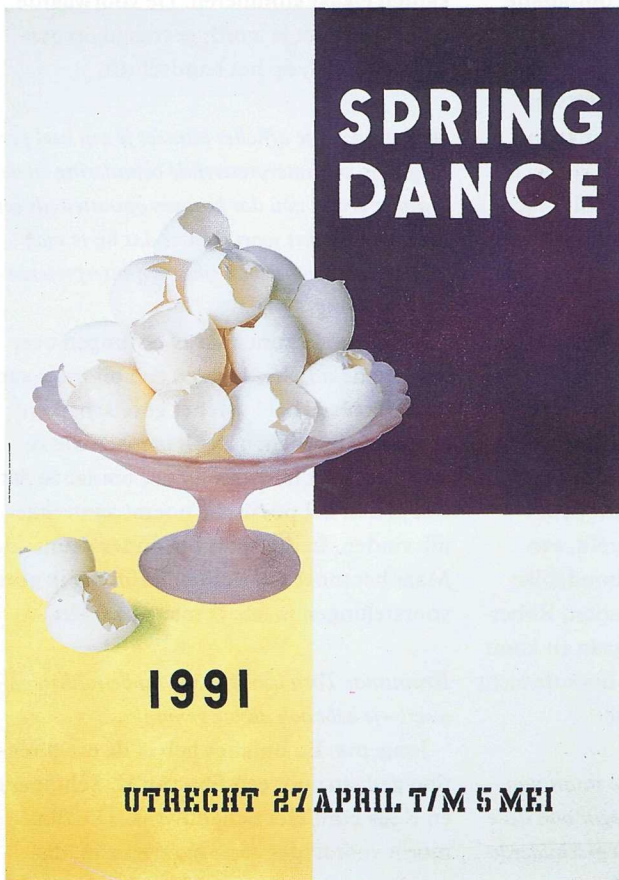
Jongema: Dan kan ik gerust zeggen dat ik ze voor mezelf maak. Ik zal niet ontkennen dat ik het heel plezierig vind dat het op

Springdance, 1991 / Springdance, 1991

Jongema: 'Hier heb ik nadrukkelijk met fotografie gewerkt, omdat ik de titel vrij letterlijk wilde vertalen. Ik was absoluut niet geïnspireerd om maar weer zo'n onscherpe foto van een dansend meisje als uitgangspunt te nemen. Dus ik ben maar van de letterlijke betekenis van het woord Springdance uitgegaan.'

Bruinsma: 'Met een beetje rebus-achtig resultaat! Mijn eerste associatie zou zijn: op eieren dansen.'

Jongema: 'Dat vind ik een hele mooie! Voor mij is het 'lente-dans'. De geboorte van de dans, door dergelijke associaties kom ik dan op kuikens. Voor mij is dat duidelijk, maar als het anderen een beetje ontregelt, vind ik dat ook best! Als het even kan, wil ik wel verwondering oproepen.'

SPRING DANCE

1991

UTRECHT 27 APRIL T/M 5 MEI

Julius Caesar in Egypte, Munt Opera
Brussel, 1988 / Julius Ceasar in Egypt,
Munt Opera, Brussels, 1988

Boulevard of Broken Dreams, 1984 /
Boulevard of Broken Dreams, 1984

GEORGE FRIDERIC HANDEL

Giulio Cesare in Egitto

PREMIÈRE 1.5.88

DE MUNT · LA MONNAIE

BOULEVARD OF BROKEN DREAMS

(Voorheen) **Museumplein**
18 Augustus-9 September 1984

Internationaal Theaterfestival
Productie Carte Blanche Reizend Festival

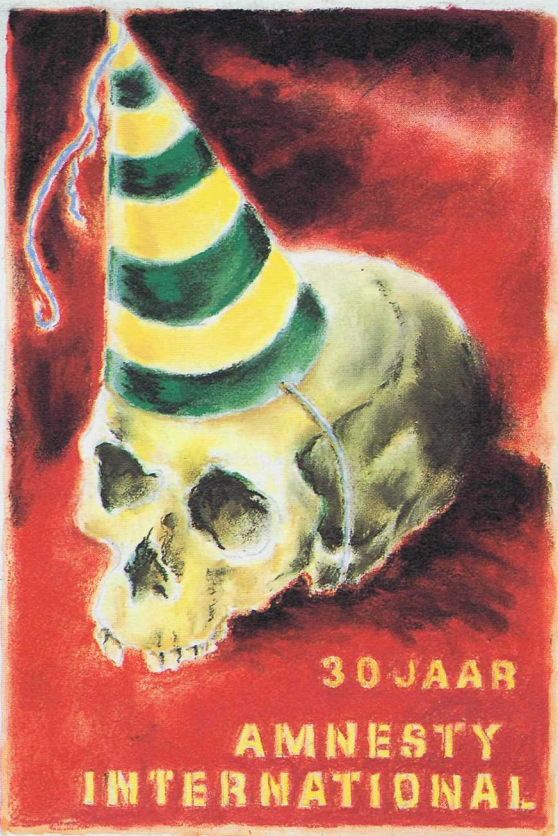
WERKTEATER DANSPALEIS PARADETHEATER BOGENTENT SCOOTERTENT

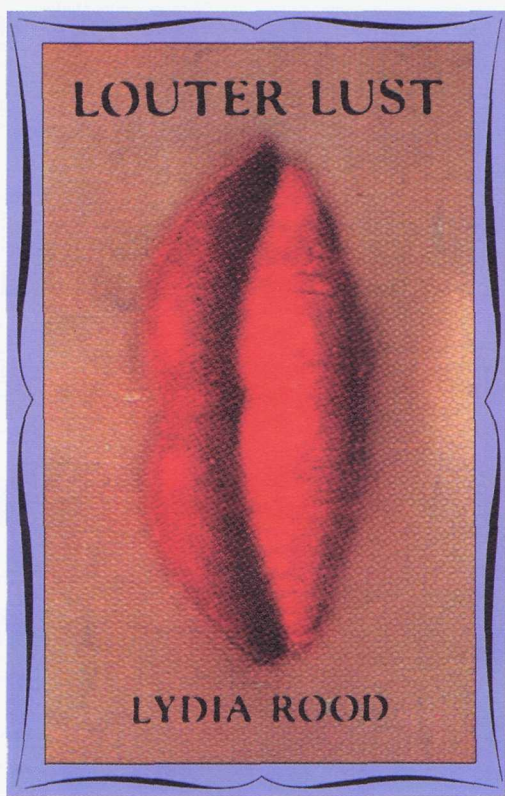
Kinderboekenweek CPNB - vlag & logo's, 1994 / Children's Book Week banner and logo, 1994

Jongema: 'De CPNB heeft me gevraagd een beeldmerk voor de kinderboekenweek te maken, en logootjes voor de griffels en penselen die ze elk jaar uitreiken. Ik heb een vlag gemaakt die kinderen ook leuk blijken te vinden, al is dat moeilijk te peilen - kinderen zeggen niet snel uit zichzelf of ze iets leuk vinden of niet. Hij is een beetje geïnspireerd door de piratenvlag, de beste vlag die er ooit bedacht is natuurlijk.'

Als deze daar een beetje in de buurt komt, als eigen vlag voor kinderen, dan is dat mooi. Als je me zou vragen wat ik echt nog graag eens zou willen doen, dan is dat: een kinderboek maken. De tekeningen dan, de tekst moet iemand anders schrijven, dat kan ik niet.'

affiche 30 jaar Amnesty International, 1991 / Thirtieth anniversary poster, Amnesty International, 1991

Lydia Rood, *Louter Lust*, Prometheus,
1993 / Lydia Rood, *Pure Lust*, Prometheus,
1993

straat hangt. Met hetzelfde genot plak ik nog steeds mijn eigen postzegel op mijn enveloppen, ik heb er een grote voorraad van ingeslagen. Maar in wezen ligt alles besloten in het feit dat je achter je tafel zit. Dat is vijftien procent van de lol. Daar doe ik wat me bezighoudt: ik probeer een bepaalde werkelijkheid - de mijne, of één waarop ik wil wijzen - uit te drukken in een beeld. Die affiches zijn beeld. De typografie hangt er eigenlijk een beetje bij... ik gebruik meestal een vrij neutrale letter, zodat die niet ook nog eens een eigen verhaal gaat vertellen.

Bruinsma: Ik heb de indruk, bijvoorbeeld in een affiche als Elektra, dat je de woorden meer als beeldelement dan als betekenisdrager in het vlak plaatst...

Jongema: Ja, je kunt rustig zeggen dat ik de letters, de ruimte tussen de letters, de woorden, als een beeldend gegeven zie. Het zijn streepjes, verticale en horizontale, en rondingen, die ergens moeten staan. Nou is het in het geval van Elektra wel weer zo dat ik het heel aardig vond om de titel er groot onder te zetten... als contrast. En het woord 'elektra' - als je dat ergens leest, is het meestal in verband met wasmachines of iets van dien aard... Dat zo te isoleren, vind ik dan wel grappig.

Elektra is wel een soort cesuur in m'n werk. Hier zie je nog één getekend deel, de schedel, en de rest is een oude foto die ik heb gevonden. Het is de afsluiting van een periode. Ik heb nu een serie affiches voor Carrousel gemaakt, drie voor Springdance, drie voor de Boulevard... Niet dat ik op-

houd met affiches maken, maar het is nu tijd om iets anders te bedenken, een andere manier om met beeld om te gaan. Ik ben nu ruim een jaar bezig met boekomslagen voor Prometheus en Bert Bakker en daar gelden geheel andere normen voor dan voor affiches...

Bruinsma: Toch lukt het je om op totaal verschillende formaten een zelfde werkwijze te hanteren. Je postzegel is stilistisch zeer verwant aan de Carrousel-affiches.

Jongema: Ja, dat zoekt z'n weg wel. De thematiek van die postzegel was nogal vaag: l'Europe en Espace. Ik heb gezegd dat ik geen kans zou zien om iets met doorsnedes van raketten of satellieten te maken. Gelukkig kun je dat hier zeggen...

Bruinsma: Het is een heel persoonlijke, en wat mij betreft poëtische, interpretatie van het thema.

Jongema: Dat mannetje dat z'n hoed afneemt voor de maan, dat ligt heel dicht bij mij, ja. Ik kan nog wel eens een wandeling maken, aan het strand of in een bos, en verwonderd raken over de overweldigende natuur. Dat is romantici niet vreemd. En wat is er dan mooier dan je hoed af te nemen voor de maan!

Bruinsma: Je treft in je werk zelden sweeping statements aan over het onrecht in de wereld, en hoe het zou moeten.

Jongema: Nee, je kunt mij niet echt betrappen op veel statements met een heel politieke lading, in m'n werk.

Bruinsma: Behalve in het affiche bij het dertigjarig jubileum van Amnesty International - en als ik dat affiche bekijk, heb je ook niet zoveel vertrouwen in wereldverbetering...

Jongema: Nou, nee... Nu moet het me van het hart dat ik zelf het cliché niet schuw, sterker nog: als het even kan, maak ik er graag gebruik van. Maar als het erom gaat een harde boodschap te vertellen, en je komt - wat Amnesty betreft - nog steeds aan met traliehekken en een duif erachter, of prikkeldraad, dan denk ik: dat heeft nauwelijks effect meer, daarvoor hebben we intussen een te verdichte beeldcultuur ontwikkeld...

Bruinsma: Jouw schedel-met-feestmuts is een zeer cynisch alternatief voor dergelijke clichés.

Jongema: Het is zeer cynisch, ja. Het is een bittere constatering en weinig hoopgevend. Maar het is wel mijn realiteit in verband met dit onderwerp. En, als ik zo vrij mag zijn, ik vind het tien keer helderder dan bekende Nederlanders vastbinden!

Bruinsma: Je werkt nu regelmatig in Brussel, voor de Munt Opera. Is dat anders dan werken in Nederland?

Jongema: Nederlanders denken vaak dat

het daar anders is. De cultuur is anders, al was het alleen maar omdat ze er tussen de middag voortreffelijk kunnen eten, maar wat het werken betreft is er niet zoveel verschil. Wel wat het onderwerp aangaat. Opera is iets heel anders dan toneel. Men zegt van opera wel dat het de kunstvorm is die het dichtst in de buurt komt van een Gesamtkunstwerk. Al die verschillende lagen - de muziek, het libretto, de encenering, de regie, enzovoort - maken het veel moeilijker om het te duiden in één beeld.

Bruinsma: Voor een opera is het moeilijker om een 'rond' beeld te maken?

Jongema: Precies, het vereist een andere manier van denken, omdat er zoveel lagen in een opera zitten. Je kunt wel zeggen dat het meestal gaat om een verhaaltje van niks, maar er is erg veel te zien en erg veel te horen, er is, kortom, veel gaande. Dat heeft tot gevolg dat er een veel groter beroep op het abstractievermogen wordt gedaan dan in het algemeen bij toneel. Daarom wil ik het affiche ook wat meer mogelijkheden, wat meer gelaagdheid geven. Dat is althans m'n opvatting. Of die er nou ook zo uit komt...

Bruinsma: Die opvatting is in ieder geval te rijmen met die van de Amerikaanse regisseur Peter Sellars, voor wie je veel werkt...

Jongema: Ik maak bijna alle affiches voor voorstellingen van Sellars. Dit is een affiche voor de Munt Opera, voor de voorstelling Julius Caesar in Egypte. Omdat het werk van Sellars altijd in het teken staat van de politieke en sociaal-culturele actualiteit, wilde ik hier een affiche maken dat bijna op een hedendaags reisbureau zou kunnen hangen, als reclame voor een vakantie naar Egypte...

Bruinsma: Afgezien dan van het wat gemene persfotootje in de benedenhoek...

Jongema: Precies, een foto van Beiroet... Je ziet in deze affiches een andere manier van affichemaken. Ik ben nu bezig met het affiche voor Peter Grimes van Benjamin Britten. Het is een interessant gegeven, omdat een element in het verhaal de zee is, die voor de schippers - waar het stuk over gaat - zowel hun inkomen, hun leven, als het gevaar, de dood vertegenwoordigt. Zo'n tegenstelling vind ik aantrekkelijk... Binnenkort zit ik weer in Brussel, daar zie ik erg naar uit.